

Yritysten täytyy huolehtia henkilöstönsä tekoälylukutaidosta

24.6.2025

Tekoälyasetus

Euroopan unionin tekoälyasetus (AI Act, EU 2024/1689) on ensimmäinen laaja tekoälyn sääntelykehys, joka astui voimaan 1.8.2024 tavoitteena varmistaa tekoälyjärjestelmien luotettavuus, turvallisuus ja perusoikeuksien kunnioittaminen (Euroopan komissio, 2024).

Tekoälyasetus sisältää artiklan 4, joka koskee tekoälylukutaitoa ja astui sovellettavaksi 2.2.2025 alkaen (Euroopan komissio, 2025b). Tämä artikla velvoittaa käytännössä kaikkia organisaatioita, jotka tarjoavat tai ottavat käyttöön tekoälyjärjestelmiä, huolehtimaan henkilöstönsä riittävästä osaamisesta tekoälyyn liittyen. Tämä koskee esimerkiksi yrityksiä, joissa käytetään generatiivista tekoälyä, kuten ChatGPT:tä tai Microsoft Copilotia somemarkkinoinnin ideoinnin yhteydessä.

Asetuksen mukaan tekoälyjärjestelmät voidaan jakaa matalan ja korkean riskin järjestelmiin. (Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus 2024/1689). Korkean riskin järjestelmät on määritelty tarkemmin tekoälyasetuksen liitteessä III seuraavin pääkohdin:

- Biometria, kuten etäbiometrinen tunnistaminen ja tunteiden tunnistus.
- Kriittinen infrastruktuuri, kuten sähkönjakelun ohjaus ja hallinta.
- Koulutus ja ammatillinen koulutus, mukaan lukien oppimistulosten arviointi ja opinto-ohjaus.
- Työelämä, kuten rekrytointi ja hakemusten seulonta.
- Välttämättömät yksityiset ja julkiset palvelut, kuten henkilökohtaisen vakuutusriskin arviointi ja hinnoittelu.
- Lainvalvonta, esimerkiksi uhriksi joutumisen riskin arviointi.
- Rajavalvonta, kuten henkilöiden havaitseminen ja tunnistaminen.
- Oikeudenhoito ja demokraattiset prosessit, kuten äänestäjien käyttäytymiseen vaikuttaminen.

Näillä alueilla käytettäviin tekoälyjärjestelmiin kohdistetaan tiukempia vaatimuksia, koska niiden virheistä tai väärinkäytöksistä voi aiheutua merkittävää haittaa yksilöille ja yhteiskunnalle. Tästä syystä yritysten on tärkeää lähteä kartoittamaan omia käyttämiään tekoälysovelluksiaan ja ryhtyä tekemään päätöksiä siitä, miten tekoälyasetuksen vaatimia toimia aletaan toteuttamaan.

Tekoälylukutaidon määrittely

Tekoälylukutaito on tekoälyasetuksessa erikseen määritelty käsite. Määritelmän mukaan se tarkoittaa taitoja, tietämystä ja ymmärrystä, joiden avulla tarjoajat, käyttöönottajat ja vaikutuksen kohteena olevat henkilöt voivat, ottaen huomioon oikeutensa ja velvollisuutensa tämän asetuksen puitteissa, tehdä tietoon perustuvia tekoälyjärjestelmien käyttöönottoja sekä saada tietoa tekoälyn mahdollisuuksista, riskeistä ja mahdollisista haitoista (Euroopan komissio, 2025a). Tekoälylukutaito sisältää konkreettisen käyttötaidon lisäksi myös eettisiä periaatteita ja laillisuuden näkökulmia esim. tietosuojan ja tekijänoikeuksien kannalta. Tekoälyasetus ei kuitenkaan edellytä työnantajilta henkilöstön tekoälyosaamisen mittaamista, eikä se myöskään määrittele tarkkoja kriteerejä tekoälylukutaidolle (mt.).

Minimitoimenpiteitä vaatimusten täyttämiseksi kuitenkin ovat:

1. Varmistaa organisaatiossa yleinen ymmärrys tekoälystä: Mitä tekoäly on, miten se toimii, missä tekoälyä organisaation sisällä käytetään sekä millaisia mahdollisuuksia ja riskejä tekoälyn käyttöön liittyy.
2. Määritellä oma rooli tekoälyn suhteen: Onko organisaatio tekoälyjärjestelmien kehittäjä vai käyttäjä (eli hyödyntääkö organisaatio muiden kehittämiä järjestelmiä?
3. Arvioida tekoälyjärjestelmien riskit: Mitä henkilöstön tarvitsee tietää käyttäessään tekoälyä, mitkä ovat riskit ja miten niitä hallitaan.
4. Rakentaa tekoälylukutaidon kehittäminen näiden analyysien pohjalle: Henkilöstön erilaisen teknisen osaamien, kokemuksen, koulutuksen ja tehtävien huomioiminen – kuinka hyvin he tuntevat tekoälyn ja mitä muuta heidän tulisi tietää liittyen näihin huomioitaviin osa-alueisiin?

Nämä neljä kohtaa sisältävät laillisia ja eettisiä ulottuvuuksia. Siksi suositellaan tekoälyasetuksen ymmärtämistä ja eettisyyden sekä valvonnan perusperiaatteiden ymmärtämistä.

Monissa tapauksissa pelkästään tekoälypalveluiden käyttöoppaiden lukeminen ei välttämättä ole riittävä tapa varmistaa henkilöstön tekoälylukutaidon tasoa (Euroopan komissio, 2025a). Tekoälyasetuksen 4 artiklan tarkoituksena on tarjota koulutusta ja ohjeistusta kullekin kohderyhmälle sopivalla tavalla ottaen huomioon heidän tietotasonsa, osaamisensa sekä tekoälyn käytön konteksti.

Sanktiot tekoälylukutaidon kehittämisen sivuuttamisesta

Tekoälyasetuksen 4 artikla astui voimaan 2.2.2025, joka sisältää velvollisuuden edistää henkilöstön tekoälylukutaitoa. Valvonta- ja täytäntöönpanosäännöksen astuvat voimaan 3.8.2025 (Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus 2024/1689).

Tekoälyasetuksen täytäntöönpano noudattaa suhteellisuusperiaatetta. Jokaisen seuraamuksen on oltava oikeasuhtainen ja perustuttava yksittäistapaukseen, jossa otetaan huomioon esimerkiksi rikkomuksen luonne

ja vakavuus sekä sen tahallinen tai huolimaton luonne. Seuraamus voi olla todennäköisempi, jos voidaan osoittaa, että on tapahtunut vahinko, jonka syynä on henkilöstön puutteellinen koulutus tai ohjeistus (Euroopan komissio, 2025a). Julkinen valvonta tarkoittaa, että jokainen jäsenvaltio nimeää viranomaiset, jotka vastaavat tekoälyasetuksen sääntöjen noudattamisen valvonnasta ja täytäntöönpanosta. Yksityinen valvonta tarkoittaa tilannetta, jossa yksityishenkilö kärsii vahinkoa ja katsoo, että se johtuu siitä, että organisaatio ei ole noudattanut 4 artiklan velvoitteita. Tällöin henkilö voi nostaa kanteen ja vaatia vahingonkorvausta.

Vähäriskisiä järjestelmiä käytettäessä, viranomainen voi määrätä korjaavat toimet ja kansallisessa laissa säädetyn hallinnollisen sakon. Mikäli yritys käyttää korkean riskin järjestelmiä, asetuksen rikkominen voi syntyä jo yksittäisestä koulutus- tai osaamispuutteessa tulkinnan mukaan. Sakko voi olla jopa 15 milj. euroa tai 3 % liikevaihdosta (Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus 2024/1689). Sakon suuruus määräytyy tapauskohtaisesti tekijöistä kuten rikkomuksen vakavuudesta, kestosta ja yhteistyöstä viranomaisten kanssa.

Yhteenvetona

Euroopan unionin tekoälyasetus asettaa selkeät velvoitteet tekoälyjärjestelmiä tarjoaville ja sekä tekoälyä käyttäville organisaatioille. Vaikka sääntely ei vaadi täsmällistä tekoälylukutaidon mittaamista, sen tavoitteena on taata, että organisaatiot ymmärtävät tekoälyn sekä mahdollisuudet että riskit. Organisaatioiden tulee toimia vastuullisesti ja eettisesti järjestelmiä käyttäessään. Koska laiminlyönneistä voi aiheutua merkittäviä taloudellisia ja oikeudellisia seuraamuksia, tekoälylukutaidon aktiivinen edistäminen ja riittävä henkilöstökoulutus ovat välttämättömiä toimenpiteitä kaikille tekoälyä käyttäville organisaatioille.

Teemu Virtanen
projektipäällikkö, TKI
SEAMK

Kirjoittaja toimii projektipäällikkönä vAI:lla tuottavuutta? -hankkeessa. Hankkeen yhtenä tavoitteena on herättää alueen toimijoissa tietoisuus ja kyvykkyys hyödyntää tekoälyteknologiaa tuottavuuden parantamiseksi.

vAI:lla tuottavuutta? -hanke on Euroopan unionin osarahoittama. Lisää tietoa hankkeesta löydät hankkeen verkkosivuilta.

Lähteet

Euroopan komissio. (1.8.2024). *Artificial Intelligence – Q&As*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_21_1683

Euroopan komissio. (7.5.2025a). *AI Literacy—Questions & Answers*. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/faqs/ai-literacy-questions-answers

Euroopan komissio. (26.5.2025b). *AI talent, skills and literacy*. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/ai-talent-skills-and-literacy

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2024/1689, annettu 13 päivänä kesäkuuta 2024, tekoälyä koskevista yhdenmukaistetuista säännöistä ja asetusten (EY) N:o 300/2008, (EU) N:o 167/2013, (EU) N:o 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 ja (EU) 2019/2144 sekä direktiivien 2014/90/EU, (EU) 2016/797 ja (EU) 2020/1828 muuttamisesta (tekoälysäädös) (ETA:n kannalta merkityksellinen teksti), (2024). http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng